

ומנין שאם סרח אדם לחבירו ואמר לו "חטאתי", שנקרא חוטא אם אינו מוחל לו? שנאמר: "גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם" (שמואל א יב כג).⁷ אימת? כשבאו ואמרו: "חטאנו כי עזבנו את ה' " (שם ו). השיב להם: "חלילה לי מחטוא לה'".⁸

"ויואמר אל משה עשה לך שרף... והיה כל הנשוד וראה אותו וחיי" - לא נשוד נחש בלבד! אלא אמר: "כל הנשוד" - אפילו נשוד מִפְתָּן ועקרב וחיה רעה וכלב.⁹ "ויעש משה נחש נחושת וישימהו על הנס" - זרקו לאויר ועמד.¹⁰

בראשית רבה לא ח – נחש נחושת לשון נופל על לשון

"עשה לך תיבת עצי גופר" (בראשית ו יד) - אמר רבי איסי: בארבעה מקומות נאמר בלשון הזה "עשה". בשלושה נִתְפָּרַשׁ ובאחד לא נתפרש.¹¹ "עשה לך תיבת עצי גופר" - אמר רבי נתן: אָעִינְךָ דְקָדְרִינִין.¹² "עשה לך חרבות צורים" (יהושע ה ב) - נתפרש: גְלָבִין דְטִינָר.¹³ "עשה לך שתי חצוצרות כסף" (במדבר י ב) - נתפרש.¹⁴ "עשה לך שרף" - לא נתפרש. ר' יודן בשם ר' איבו אמר: "ישמע חכם ויוסיף לקח" (משלי א ה) - זה משה, שאמר הקב"ה למשה: "עשה לך שרף" ולא פרש.¹⁵ אמר (משה): אם אני עושה אותו של זהב, אין הלשון הזה נופל על לשון זה. של כסף, אין הלשון הזה נופל על לשון זה. אלא, הרי אני עושה אותו של נחושת, שהלשון נופל על הלשון הזה: "נחש נחושת". מכאן שניתנה תורה בלשון הקודש. רבי פנחס ורבי חזקיה בשם ר' סימון: כשם שניתנה תורה בלשון הקודש, כך העולם נברא בלשון הקודש. שמעת מימך אומרים: גיני גינייא, אנתרופי אנתרופיא, גברא גברתא? אלא: איש ואשה, למה? שהלשון הזה נופל על לשון הזה.¹⁶

⁷ ראו רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה י: "אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס... ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול - מוחל לו בלב שלם ובנפש חפצה". שם הוא בין אדם לחברו ואילו כאן הוא בין אדם למקום, ככתוב: "חֲטָאוּנוּ כִּי דְבַרְנוּ בְה' וּבָרָךְ" ומשה מתפלל על שניהם. ראו שמואל א פרק ב פסוק כה: "אִם יִחְטָא אִישׁ לְאִישׁ וּפָלְלוּ אֱלֹהִים וְאִם לַה' יִחְטָא אִישׁ מִי יִתְפַּלֵּל לוֹ". וכבר דרשנו רבות בפסוק זה. ראו למשל דברינו [בין אדם לחברו ובנים למקום](#) ביום הכיפורים.

⁸ מה מבקש כאן הדרשן? לנצל את ההזדמנות ולדרוש במעלת מי שמתפלל על חבירו ונענה לו מיד, או שהדברים קשורים מהותית לענייננו? האם לרצון של משה לענות לתפילת העם ולהחיש מזור מידי למכאוביו, היה חלק במעשה הנחש?

⁹ ראו בירושלמי מסכת ראש השנה פרק ג דף נט שמדקדק בין "ראה" ל"הביט": "רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינה: והיה הנשוד אין כתיב כאן, אלא כל הנשוד. אפילו נשיכת כלב, אפילו נשיכת נחש. ולא דמיא, נשיכת כלב - וראה, נשיכת נחש - והביט. רבי יודה גוזריא בשם רבי אחא: נשיכת כלב שאינו ממינו - וראה, נשיכת נחש שהוא ממינו - והביט. ורבנן אמרי: נשיכת כלב שאינו מחלחל - וראה, נשיכת נחש שהוא מחלחל - והביט". והובאו הדברים בשיטת רש"י להלן. ולהלן בדרשת המכילתא הפועל הסתכל - השתכלל. האם יש בכל אלה רמז לרעיון שגם בדבר מוחשי שהוא לכאורה עבודה זרה לכל דבר, יש הבדל בראייה ובכוונה?

¹⁰ יש כאן משחק מילים ברור של הדרשן, "נס" במשמעות של מוט גבוה, מקום בולט (pennant) ובמשמעות של פלא (miracle). האם אנחנו שומעים כאן הד למעשה העגל של אהרון: "ואשליכהו באש ויצא העגל הזה" (שמות לב כד)? ראו פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק לב: "לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו, שמתוך תשובה שהשיב אהרן למשה ואמר: ואשליכהו באש ויצא העגל הזה, כפרו המינין לומר מעצמו יצא" - שיכולים לומר שהיה משהו נסי בעגל. אז גם כאן, יש חשש שהעם יראה במעשה נחש הנחושת משהו נסי. אבל גם בלא תוספת זו, השאלה היא: מדוע משה עושה נחש נחושת? מדוע אין כאן איסור של "לא תעשה לך פסל וכל תמונה"? אמנם, האיסור של עשיית דמויות ופסלים הוא רק על פרצוף אדם או גרמי השמיים, ראו רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק ג הלכה י-יא ודמויות אחרות לנוי - מותר. אבל כאן אין זה לנוי, ויש חשש ברור שבני ישראל יטעו לחשוב שיש בנחש כח לרפא. ולגבי נס במשמעות של מוט גבוה ראו ההסבר בשם אורי אליצור ז"ל על נושא הדגל ההולך בראש המחנה ועיניו קדימה ולא למעלה. ההולכים אחריו רואים את הנס שהוא נושא. ראו בדברינו [אין בעל הנס מכיר בניסו](#). ועל זריקת מוט לאוויר, ראו הביטוי: "זרוק חוטרא לאווירא ועל עיקרי הוא קאים" (בראשית רבה נג טו).

¹¹ נתפרש, מסביר א.א. הלוי - לא איך לעשות זאת (כמו שמשה התקשה במעשה המנורה, בדברינו [מעשה המנורה](#) בפרשת תרומה), אלא מאיזה חומר לעשות אותם.

¹² עצי קדרוס או קתרוס שהוא מין ארז, מסביר א.א. הלוי. ר' נתן, נכון יותר הדרשן, מסביר למי שלא יודע, מה הם עצי גופר. ראו גם הערך קדריון [במילון ג'סטרו](#).

¹³ חרבות צורים לכאורה ברור, כל אחד יודע מה היא אבן צור, אבל המדרש בכל זאת טורח להסביר: גלבין דטינר - איזמלים מאבן צור.

¹⁴ חומר כסף, לא צריך להסביר. אפילו הדרשן שעומד לפני הקהל ודורש מדרש זה מניח שהקהל יודע מהי מתכת כסף.

¹⁵ כל שלושה המקרים הראשונים: עצי גופר, חרבות צורים וחצוצרות הכסף - התפרשו. לא רק שהתפרשו ע"י החכמים והדרשנים לקהל שומעם, אלא שהתפרשו והיו ברורים באותו הרגע, למי שנצטוו עליהם (נח, יהושע, משה). רק עשיית השרף שהקב"ה מצווה למשה בפרשתנו, היא לא פורשה ומשה היה צריך להגיע בדעתו לכוונת הקב"ה.

¹⁶ שרק בלשון העברית, לא בארמית ולא ביוונית, שפות שמעניינות את הדרשן, יש לגבר ולאשה יש שם שורשי משותף (אולי גם באנגלית Man - woman?). ראו בירושלמי מסכת ראש השנה פרק ג דף נט (שזה מן הסתם המקור של דרשה זו): "אמר רבי יסא: בארבעה מקומות נאמר עשה לך. בשלושה פירש ואחד לא פירש. עשה לך תיבת עצי גופר, עשה לך שתי חצוצרות כסף, עשה לך חרבות צורים. עשה לך שרף לא פירש. אמר משה: עיקרה לא נחש הוא? לפיכך: ויעש משה נחש נחושת. מיכן היה רבי מאיר דורש שמות". האם הרעיון של לשון נופל על לשון שהוא במהות עשיית נחש הנחושת, שהוא תוספת החכמה של משה בעשייה הנחש ("ישמע חכם ויוסיף לקח"), האם הוא נותן לנו קצה חוט של פתרון לכל מעשה נחש הנחושת? ראו רש"י בראשית פרק ב פסוק כג: "לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה - לשון נופל על לשון, מכאן שנברא העולם בלשון הקודש". המהלך שהדרשן מנסה להוביל הוא אולי כך: הקב"ה אומר למשה: "עשה לך שרף" ולא אומר לו מאיזה חומר לעשות זאת. שרף זה נחש. משה מנחש שמדובר בנחושת.

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מס' דעמלק פרשה א – מאמינים במי שפיקד

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל" - וכי ידיו של משה מגברות את ישראל או ידיו שוברות את עמלק? אלא, כל זמן שהיה משה מגביה את ידיו כלפי מעלה, היו ישראל מסתכלין בו ומאמינין במי שפיקד את משה לעשות כן, והקב"ה עושה להם נסים וגבורות.¹⁷ כיוצא בו: "ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף" (במדבר כא ח) - וכי נחש ממית ומחיה? אלא כל זמן שהיה עושה כן, היו ישראל מסתכלין בו ומאמינין במי שפיקד את משה לעשות כן, והקב"ה שולח להם רפואות.¹⁸

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק א – הצורך האנושי בהמחשה

בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם, אמרו: הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו, ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו.¹⁹

ספרא קדושים פרשה ג פרק ז – ממי או ממה אתה מתיירא?

... "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו", אמר שבת משם שמירה, ואמר מקדש משם מורא. יכול יהיה ירא מן המקדש? תלמוד לומר: "ואת שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו" - מה שבת לא מן השבת את מתיירא אלא ממי שפיקד על השבת, אף מקדש לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שפקד על המקדש.²⁰

למה נחושת דווקא? כי משה מבין שמדובר בבריאה של משהו מרפא. רפואה היא סוג של בריאה, ובריאה הייתה בלשון הקודש שיש לה את התכונה של לשון נופל על לשון. לפיכך, נחש הנחושת גם הוא מעין בריאה עם כח מרפא! ראו דבריו של משה בפרשת קרח, במדבר טז ל: "ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה". אמנם, כבר נאמרו דברי ביקורת של חז"ל על דברים אלה של משה שכביכול כפה על הקב"ה לעשות כדבריו - פה לפחות יש ציווי של הקב"ה למשה: "עשה לך שרף וכו'". האם ציווי זה יכול להתחיל לתת הסבר לעניין, כולל מדוע לא התפלל משה כפי שהתפלל על אחותו מרים ("כבר עשית אותי רופא, אם אתה מרפא אותה - מוטב, ואם לאו - אני מרפא אותה", בדברינו [אל נא רפא נא לה](#))? אנו נמשיך לנחש מהו נחש הנחושת והאם הוא שורף או עלה שרף (או עלה טרף) ולנסות לעמוד על סוד נחש זה.

¹⁷ מדרש זה הוא על מלחמת עמלק בפרשת בשלח, לא על מעשה נחש הנחושת בפרשתנו. הדרשן פותח ב"ידי משה" ומסיים בנחש הנחושת שעשה משה (בידיו). כאילו לומר לך, עד שאתה שואל על חשש עבודה זרה מצד פסל ותמונה, שאל על הבוטח באדם ושם בשר זרועו (רמיהו יז ה), על חשש האלהה של מנהיגים (אפותיאויס). האם מכאן יכולה לבוא התחלה של פתרון כלשהוא? אם ידיו של משה גרמו לאמונה ולא ח"ח לטעות, אולי גם בנחש הנחושת יקרה כך?

¹⁸ הנוסח היותר ידוע (שאף הפך לשיר) מצוי במסכת ראש השנה פרק ג משנה ח: "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל (שמות יז) - וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים. ואם לאו, היו נופלים. כיוצא בדבר אתה אומר: עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשך וראה אותו וחי (במדבר כא ח) - וכי נחש ממית או נחש מחיה? אלא בזמן שישאל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נימוקים". לשון המכילתא: "מסתכלים בו ומאמינים במי שפיקד את משה לעשות כן", יכול אולי לתת קצה חוט לפתרון חידת נחש הנחושת. ריאליה ואיקונוגרפיה, יכולים להיחשב כדבר מותר, אם באמת יש כאן כוונה אמיתית וטהורה של אמונה בסיבת הסיבות ועילת העילות (לשון הזוהר בהרבה מקומות), אם זוכרים כל הזמן את מה שהתמונה והדמות מסמלים. האם זו הייתה כוונת הקב"ה ומשה? האם היה כאן ניסיון לבני ישראל?

¹⁹ דברי המכילתא לעיל גרמו לנו לסטות מעט מהנושא העיקרי לשביל צדדי אבל חשוב. בתפיסת הרמב"ם, העולם הדתי הראשוני היה מונותאיסטי ביסודו ורק בהדרגה הפך לפוליתיאיסטי ופולחן ריבוי אלילים. בשלב הראשון של עבודה זרה, בימי אנוש, חלקו אנשים כבוד לכוכבים וגלגלים, אבל ידעו שהם רק אמצעים ויש בורא עולם. כמו שהוא אומר שם בהמשך, שגם בשלב השני שבו התחילו בני האדם "לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ... ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה", עדיין היו מי שידעו שהכל הוא אמצעי, כפי שהוא אומר שם: "וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה, הוא שירמיהו אומר: מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא". ראו גם מדרש שמות רבה טו יז שממנו ניתן לכאורה ללמד סניגוריה על עבודה זרה, על העץ בבית המרחץ שעשו ממנו איקונין למלך, שאמרו: "אין אנו כורעים לפניו בשבילו (בשביל העץ עצמו), אלא בשביל פרוטומי (דמות, איקונין) של מלך שהיא חקוקה עליו", בדברינו [והלוא אין בה ממש](#) בפרשת כי תשא (ראו גם הסניגוריה של הכוזרי בחטא העגל על הצורך בצורה מוחשית). האם איננו מדברים כאן על מצב מאד דומה? ברמב"ם, שלב ראשון בעבודה זרה, ואילו כאן, הכרה בצורך באמצעי מוחשי ובתנאי שיזכרו לכוון ליבם לאביהם שבשמים? האם חשב משה שלאורך זמן תישמר הבחנה דקה זו? שאפשר לחזור ללשון נופל על לשון של בריאת העולם ולהימנע מטעות דור אנוש, האם היה זה כאמור ניסיון?

²⁰ סטייה שנייה לשביל צדדי אך חשוב, בעקבות המכילתא לעיל, הוא המשפט שם: "כל זמן שהיה עושה כן, היו ישראל מסתכלין בו ומאמינין במי שפיקד את משה לעשות כן, והקב"ה שולח להם רפואות". לא כנוסח הגמרא בראש השנה: "בזמן שישאל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים", אלא "מאמינים בפי שפיקד על השבת". בדומה ללשון מדרש ספרא הנ"ל "מתיירא ממי שפיקד על השבת ... ירא ממי שפקד על המקדש". ראו דברינו [את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו](#) בפרשת קדושים. שבת, המקדש, ונחש הנחושת בחבילה אחת (ובעצם כל התורה כולה). אל תימנע מלהעביר אש בשבת מתוך מחשבה שבפעולת ההבערה הזו אירע משהו חריג, כאילו יצרת אש זרה וכדומה. אל תימנע מלנהוג קלות ראש במקדש משום שיש בו איזו קדושה מסתורית ואתה חיללת אותה. תימנע מכל אלה, משום שאתה מקבל על עצמך את מלכותו של מי שפקד על מצוות אלה ועושה את רצונך מפני רצונו. כך, אבל בכיוון הפוך בנחש הנחושת. אל תעלה בדעתך שהנחש ממית או מחיה. מה שיחיה אותך היא

רש"י על הפסוק – הבטה עם כוונה

ולא היה ממחר נשך הנחש להתרפאות, אלא אם כן מביט בו בכוונה.²¹

מדרש אגדה (בובר) במדבר פרק כא – תזכורת לחטא הנחש הקדמוני

"ויעש משה נחש נחושת" - והלא הקב"ה לא אמר לו שיעשה נחש.²² אלא אמר משה: אעשה של נחושת, כדי שיראו אותו כל ישראל וזוכרין מה שעשה נחש הקדמוני, ומה אירע לו, מיד יחזרו בתשובה. וזה שאמר: "והביט אל נחש הנחושת וחי" - וכי נחש ממית ומחיה? אלא בזמן שהנשך מביט כלפי מעלה ומכוין לבו לשמים וזוכר מעשה נחש ועושה תשובה, מיד נתרפא, ואינו נימוק בחוליו.²³

ספורנו על הפסוק – הפנמת החטא

"נחש נחושת" - אחרי שהבין דעת קונו, הסכים לעשותו של נחושת ולא של זהב, כדי שיזכיר להם עוונם מצד מראה החומר, שמו ותבניתו.²⁴

רמב"ן במדבר כא ט – מדרכי הרפואות, נס בתוך נס

והנראה בעיני בסוד הדבר הזה, כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס, תסיר הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא, כמו שהזכירו (מכילתא ויסע א) בוירוהו ה' עץ (שמות טו כה) וכן במלח אלישע במים (מלכים ב כא).²⁵ וידוע מדרכי הרפואות, שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם או בראות דמותם, עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו ... ולכן לא מצא משה לקיים מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש נחושת כי הוא דמות נחש שרף, ואם יעשנו מדבר אחר היה

האמונה במי שפקד על משה לעשות את נחש הנחושת. נראה שנגענו בנימה מאד דקה ושבירית של האמונה הדתית. מה גם שבסופו של דבר, כיתת חזקיהו את נחש הנחושת, היינו ההליכה על תבל דק זה לא נשמרה לאורך זמן. נחזור לפירושים ומדרשים על נחש הנחושת.

²¹ דברי רש"י אלה מבוססים על הירושלמי ראש השנה שהבאנו בהערה 9 לעיל. נשוכי הנחש היו צריכים להביט, לא סתם לראות. על מנת להירפא מנחש הנחושת, נדרשה כוונה אמיתית. בכיוון זה אפשר גם לראות את דברי אור החיים שהארץ בפירושו כאן ומסביר, מדוע תפילת משה לא הועילה, כמו שהיה במקרים אחרים, והיה צריך גם לנס נחש הנחושת אשר גורם לאנשים להתבונן במעשיהם. נחש הנחושת היה כמין ראי שגרם למתבונן בו להפנים את הסיבה לחוליו, את הגורם לכך שהנחש נשכו. את הכיוון הזה נראה במספר מדרשים ופרשנים להלן. ראו פירוש אור החיים כאן.

²² הקב"ה אומר למשה: "עשה לך שרף" ואינו מזכיר נחש. ראו בראשית רבה לא ח לעיל: "שאמר הקב"ה למשה: עשה לך שרף ולא פרש".

²³ מדרש זה מתמקד בכוונה הקשורה בנחש הנחושת. לא סתם נושאים עיניים למרום, לא רק "מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים", אלא גם זוכרים מה הנחש מסמל, מבריאת העולם ועד מה שאירע להם ויארע מן הסתם בכל הדורות - לשון הרע, החטא (הנחש) הקדמון. ראו פרקי דרבי אליעזר פרק נב: "ר' אומר: עוד הלשינו ... ואמרו היינו יושבים בארץ מצרים שאנן ושל ו הקב"ה ומשה הוציאנו ממצרים למות במדבר, שנאמר: וידבר העם באלהים ובמשה. מה עשה להם הקב"ה? שלח להם הנחשים והיו נושכים וממיתים אותם, שנאמר: וישלח ה' בעם את הנחשים. וראה משה בצרתן של ישראל ועמד והתפלל עליהם. אמר לו הקב"ה: משה, עשה לך שרף נחש נחושת, כמין אותו נחש שהלשין ביני לבין אדם ועזרו ושים אותו במקום גבוה. וכל אדם שהוא נשך והיה מתכוין לבו לאביו שבשמים ומסתכל באתו נחש מיד נתרפא, שנאמר: והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת וחי". וכן הוא אומר: אם ישוך הנחש בלא לחש". ראו סיומת המדרש שם: "ר' מאיר אומר: אם יכנס הרופא אצל מי שנשכו וירפאהו ודאי לזה מחזיקין טובה" - זה משה שהיה רופא טוב תרתי משמע וידע ליצור דבר מה שיעמוד תמיד לנגד עיני החוטא ויזכיר לו הן את מקור הרעה והן את הרפואה. ראו אוצר המדרשים (אייזנשטיין) משה עמוד 383: "אדם ומשה למה היו דומים? לשני רופאים גדולים: אחד מהם נשכו נחש ולא היה יודע עיקרין לרפא את עצמו ומת. ואחד מהם כל מי שהנחש נשכו היה מרפא אותו. איזה גדול? לא זה שהוא מרפא את הכל? כך אדם הראשון מה כתיב בו: הנחש השיאני ואוכל, ומת בעטיו של נחש. אבל משה עשה נחש נחושת וכל מי שהנחש נשכו היה מביט בו ונתרפא, שנאמר: והיה כל הנשך וראה אותו וחי. הרי משה גדול מאדם הראשון". במעשה הנחש מנסה משה לחזור לשורש הבריאה ולתקן היכן שאדם הראשון נכשל.

²⁴ נראה כאילו ספורנו נשען על לפחות מקצת מהמדרשים שהבאנו לעיל, אך מחזיר אותנו למימד הנפשי והפסיכולוגי של הפנמת החטא ולימוד משגיאות העבר. לא "לשון נופל על לשון" פילוסופי, אלא פסיכולוגי. נחש הנחושת איננו תרופת פלא מיסטית, אלא אדרבא, תזכורת קבועה של החטא, בבחינת "וחטאתי לנגדי תמיד" (תהלים נא ה), דברי דוד אחרי חטא בת שבע). ורבו הדרשות על פסוק זה ואכמ"ל (ראו רמב"ן ויקרא ט ז על המזבח שהיה כתבנית שור והזכיר לאהרון יום יום את חטא העגל שעשה). ושוב, נראה לנו שבכיוון זה הולך גם אור החיים בפירושו הארוך למעשה נחש הנחושת - פירוש שהזכרנו אך לא הבאנו ונשאיר לשואבים המים לדלות מים חיים מבאר אור החיים..

²⁵ כוונתו למדרש מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ה, מובא בדברינו **כי אני ה' רופאך** בפרשת בשלח: "הקב"ה רופא הוא לכל באי העולם שנאמר: כי אני ה' רופאך ... בוא וראה רפואתו של הקב"ה אינה כרפואת בשר ודם. רפואת בשר ודם במה שהוא מכה אינו מרפא, אלא מכה באזמל ומרפא ברטייה". אבל הקב"ה ... במה שהוא מכה הוא מרפא". וכך גם בדרשות על הפסוק בשירת האזינו: "מחצתי ואני ארפא". ראו סנהדרין צא ע"ב, ויקרא רבה יח ה ועוד. האם זו הסיבה לבחירת נחש הנחושת? כסמלה של ההסתדרות הרפואית הדסה?

דמות נחש ולא דמות שרף. ומה שאמרו מן הלשון הנופל על הלשון, כי הזכרת השם בלבד תזיק. והכלל, כי צוה השם שיתרפאו במזיק הממית בטבע ועשו דמותו ושמו, וכשיהיה האדם מביט בכוונה אל נחש הנחושת שהוא כעין המזיק לגמרי, היה חי, להודיעם כי השם ממית ומחיה.²⁶

אבן עזרא במדבר כא ח – נשגבה מאיתנו דעת העליונה

ורבים השתבשו ואמרו, כי זאת הצורה לקבל כח עליונים. וחלילה חלילה, כי הדבר נעשה בצווי השם, ואין לנו לחפש למה צורת נחש והאמת, כי נשגבה ממנו דעת עליון.²⁷

מסכת עבודה זרה מד ע"א – הפך עם השנים לעבודה זרה

אמר להן רבי יוסי: והלא כבר נאמר: "וכתת נחש נחושת אשר עשה משה!" אמרו לו: משם ראייה? הרי הוא אומר: "ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף" - לך - משלך, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו. והתם בדין הוא דכתותי לא הוה צריך, אלא כיון דחזא דקא טעו ישראל בתריה, עמד וכיתתו.²⁸

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: עפ"י מדרשים לעיל למשה נאמר רק הציווי של "שרף", היינו מן סוג של נחש המצוי במדבר שהוא שנשך בעם, אך לא נאמר לו באיזה חומר (מדיום) לעשות אותו ומשה "ניחש" שיש לעשותו מנחושת. אם נעריך מעשה זה אל מול חומרי כלי המשכן, נראה שמשה העדיף את הנחושת שמתחברת אל מזבח הנחושת, כיוון הנחושת וכלי המשכן הפשוטים (גם מראות הצובאות), על פני הזהב שמתחבר אל מזבל הזהב, מנורת הזהב, הכפורת והארון. הכלים החיצוניים ולא הפנימיים, הכלים הפשוטים יותר. האם יש לעניין זה משמעות?

²⁶ ב"דרכי הרפואות" הידועות לרמב"ן, שהיה רופא, הבטה במה שפגע באדם, אפילו דרך מראה (בבואה), הייתה מעצימה את המכה או את המחלה שפעו באדם. ודווקא לפיכך עשה משה את סמל הרפואה באותה צורה כמו צורת המזיק על מנת להראות - שרפואת הקב"ה אינה כרפואת בשר ודם, אלא היא נס בתוך נס (או שמא נס על הנס, ראו סוף הערה 10 לעיל). נדרש מהאדם לשעבד מאד את לבו ומחשבתו ולהאמין בקב"ה כנגד "דרכי הרפואות" (רמב"ן עומד כאן לצדו של רש"י במחלוקת הגדולה עם הרמב"ם לגבי גניזת ספר רפואות, כפי שראינו בדף **ורפוא ירפא** ונראה בדף המשלים נחושתן). אבל אם יורשה לנו לבנות קומה נוספת על גבי הבניין שבנה רמב"ן, נשלב כאן את דרכי הרפואה המודרנית - את עולם החיסונים והנסיובים שבנוי על הקונספט שלעתים הריפוי מצוי במחלה עצמה. הניסיון לאדם המודרני הוא אם כך שונה ואולי אפילו הפוך, וגם כאן יש הליכה על חבל דק מאד. מצופה מהאדם שלא יראה בריפוי שלו דבר פשוט וברור "מדרכי הרפואה", אלא "נס בתוך נס". רפואה היא נס והיא טבע כאחד. או נאמר שהנס הגדול של הרפואה המודרנית הוא השכל האנושי שנברא בצלם אלהים והגיע להישגים כל כך גדולים. בין ובין כך, ראו דברי **ורפוא ירפא** בפרשת משפטים, וכן **כי אני ה' רופאך** בפרשת בשלח.

²⁷ בפירושו לספר שמות, פרק כה פסוק ז, במעשה הכרובים ושאר כלי המשכן, נראה לרגע, כאילו אבן עזרא נותן טעם והסבר, כשהוא אומר שם: "והנה גם אנכי עתה אורה אותך בדרך האמת, שים לבך לדעת סוד הכרובים ... ואחר שתבין אלה תבין סוד נחש הנחשת". אבל נראה שגם שם סתם דבריו ולא פירש ומעשה נחש הנחושת נשאר בגדר סוד שנשגבה מאיתנו דעת עליון בו, כמוהו כמו מעשה הכרובים שגם הם דמות תלת ממדית שעשה משה במצוות הקב"ה. וגם עליהם רננו שהם עבודה זרה, ראו המדרש באיכה רבה פתיחתא ט': "בשעה שנכנסו שונאים לירושלים נכנסו עמהם עמונים ומואבים ... לבית קדשי הקדשים ומצאו שם שני כרובים נטלו אותן ונתנו אותן בכליבה והיו מחזירין אותן בחוצות ירושלים ואומרים לא הייתם אומרים שאין האומה הזאת עובדת עבודת כוכבים ראו מה מצינו להם ומה היו עובדים". ראו דברי **מעשה הכרובים** בפרשת תרומה.

²⁸ מדרש זה ישמש קישור לדף המשלים **נחושתן** על חזקיהו שביטל את נחש הנחושת שעשה משה. האם אין ביטול זה מורה למפרע על כך שנחש הנחושת היה עבודה זרה? על כך דנה הגמרא במסכת עבודה זרה. הדיון הוא הלכתי בהקשר עם ביטול עבודה זרה. שיטת ר' יוסי (במשנה שם) היא אפשר לבטל עבודה זרה ע"י שחיקה וזריה לרוח ואין חובה להוליכה לים המלח. חכמים אוסרים, שמא יינה מכך, למשל כזבל לשדהו. ר' יוסי מביא ראייה לשיטתו מנחש הנחושת שחזקיהו כתת. תשובת חכמים החולקים עליו היא שאין להביא ראייה מנחש הנחושת, משום שנחש הנחושת לא היה עבודה זרה. מדוע? משום שמשה עשה אותו ולא בני ישראל ו"אין אדם אוסר דבר שאינו שלו" (היינו, גם אם מישהו מבני ישראל התכוון לעבודה זרה כאשר הביט בנחש, אין הוא יכול להפוך אותו לעבודה זרה משום שאיננו שלו, הוא חפץ פרטי של משה). מכאן משתמע שבעצם מהות העניין, היה בנחש הנחושת, בודאי באופן בו עבדו אותו הנוהים אחריו, משום עבודה זרה, אלא שבגדרי ההלכה המדוקדקים לא הייתה זו עבודה זרה משום שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. אבל בירושלמי עבודה זרה פרק ג דף מב וכן בתוספתא, עבודה זרה פרק ג הלכה יט הלשון קצת אחרת: "אמר להן ר' יוסי: הרי הוא אומר: וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה וכו'. אמרו לו: וכי עבודה זרה היה? והלא משה רבינו עשאו! מלמד שטעו ישראל אחריו עד שבא חזקיהו וגנזו". מה שמשה עשה, לא היה עבודה זרה, מה עוד שזה היה בציווי הקב"ה, אבל בני ישראל אכן טעו אחריו, אם לא בדורו של משה, אז בדורות הבאים. והדברים חוזרים במלוא תוקפם לדברי הרמב"ם בראש הלכות עבודה זרה שהבאנו לעיל. אברהם אבינו חידש (החזיר) את האמונה באל אחד, אבל התהליך ההפוך של התדרדרות מאמונה מוחשית-גבולית שעדיין עובדיה יודעים למי באמת הם עובדים, לעבודה זרה ממש, היה ונשאר לאורך כל תולדות העמים, כולל עם ישראל. ואולי עד ימינו אנו.